

В І Д Г У К

**офіційного опонента, доктора філософських наук,
професора кафедри соціології Харківського гуманітарного університету**

«Народна українська академія», доцента

Батаєвої Катерини Вікторівни

на дисертацію Домніч Світлани Павлівни «Соціокультурна комунікація: філософсько-антропологічний аналіз мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04 - філософська антропологія, філософія культури

Актуальність обраної теми.

У сучасній філософії можна спостерігати своєрідний «комунікативний поворот», який проявляється, по-перше, у підвищеній увазі сучасних теоретиків до вивчення комунікативних практик і, по-друге, у практичних зусиллях сучасної людини реалізувати певні комунікативні принципи у повсякденному та професійному житті. Своєрідним «знаком» комунікативного повороту є велика кількість наукових праць, присвячених темі комунікативізації міжособистісного простору. У той же час можна констатувати, що у сучасному універсумі принципи комунікативності ще не є домінуючими; у реальних повсякденних практиках людина часто керується принципами інструменталізму, які знаходяться у контрадикторних відносинах з метою комунікативізації міжособистісного простору. В зв'язку з цим у сучасній філософії культури актуалізується проблема поглибленого вивчення антропологічних аспектів комунікативного процесу та виявлення соціокультурних особливостей міжособистісної взаємодії. У дисертації С. П. Домніч особливу увагу було приділено розгляду мовленнєвих практик суб'єктів освітнього процесу, що є фундаментом соціокультурного комунікування. Сполучення проблем сучасної філософської комунікативістики, філософії мови та філософської антропології дозволило С. П. Домніч виявити нові аспекти феномену соціоку-

льтурної комунікації і сформулювати практично значущі висновки щодо оптимізації міжособистісних інтеракцій у сучасному універсумі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертаційній роботі.

Запропонована до захисту дисертація містить в собі деякі новаторські положення та концептуальні доробки; в роботі було використано комплексну дослідницьку методологію, яка передбачає використання широкого емпіричного міждисциплінарного матеріалу соціокультурного характеру.

Філософсько-антропологічний аналіз, представлений у роботі, здійснений на основі теоретичного підґрунтя із застосуванням широкої джерельної бази. Дисертація Домніч С.П. характеризується високою культурою аргументації. Усі положення і висновки спираються на теоретично обґрунтований і емпірично підкріплений аналіз, через це вони є переконливими.

До основних нових наукових результатів дисертації слід віднести наступне.

Здійснений соціокультурний аналіз складної міждисциплінарної теми з дотриманням акценту на антропологічних особливостях мовленнєвих практик у різних соціокультурних ситуаціях. Дисертаційне дослідження присвячене концептуалізації феномену соціокультурної комунікації, комплексному аналізу її природи. З'ясовані антропологічні особливості комунікативних практик у різних соціокультурних контекстах, починаючи з античності та закінчуючи сучасністю.

Дисертантка провела філософсько-антропологічний аналіз мовленнєвих практик та виявила декілька їх модусів, таких як формально-логічний, семантичний, герменевтичний, екстралінгвістичний, структуралістський, інтеракціоністський та постнекласичний, під час аналізу яких вона продемонструвала ерудицію в галузі філософії культури. С. П. Домніч провела аналіз співвідношення понять «комунікація», «соціокультурна комунікація», «мовленнєві практики» та виявила антропологічний контекст взаємодії суб'єктів в ситуації обміну інформаційними повідомленнями. Слід визнати евристичний

потенціал використання дисертанткою під час аналізу специфіки соціокультурної комунікації таких концептів сучасної філософської думки, як дискурс, діалог, холізм, габітус, що дозволило їй виявити такі особливості міжкультурної взаємодії, як суб'єкт-суб'єктність міжособистісних інтеракцій, семантико-прагматична інтенціональність комунікативного процесу.

У першому розділі дисертації «Історико-філософська концептуалізація феномену комунікації» С. П. Домніч провела аналіз історико-культурного становлення феномена комунікації від античності до сучасності, під час якого вона виявила особливості комунікативних практик за різних соціокультурних контекстів. Досить цікавим можна визнати обґрунтування дисертанткою тези, викладеної у параграфі 1.1.3. «Поняття комунікації у філософії культури ХХ століття», за якою філософія як дискурс теж є різновидом комунікації, що може приймати різні концептуальні модуси у контексті семіотики, герменевтики, екзистенціалізму, аналітичної і лінгвістичної філософії, діалогічної філософії та в інших парадигмах. У параграфі 1.1.4. «Концептуалізація феномену комунікації у філософії мови, у філософії діалогу, у семіотиці та в психології» С. П. Домніч на підставі концепції мовленнєвих актів Л. Вітгенштейна розглянула соціокультурну комунікацію як різновид мовленнєвих ігор та продемонструвала, що саме в діалогічних ситуаціях людина набуває якостей суб'єктності, проєктивності та комунікативної зрілості.

У другому розділі дисертації «Соціокультурна комунікація як філософсько-антропологічний феномен» С. П. Домніч зробила наголос саме на філософсько-антропологічних особливостях соціокультурної комунікації, яку вона розглядає як складову життєвого світу людини та суспільства. Привертає до себе увагу філософсько-синергетична концептуалізація феномену комунікації, яку було надано в параграфі 2.3. «Синергетичні підходи до філософсько-антропологічного аналізу мовленнєвих практик: проблеми соціокультурної комунікації та лінгвосинергетики». Дисертантка проаналізувала антропологічний, холістичний та тернарний принципи міжособистісного дискурсу

комунікантів-інофонів та продемонструвала перспективи синергетичного підходу до вивчення мовленнєвих практик.

У третьому розділі «Філософський статус мовленнєвих практик у соціокультурній комунікації» С. П. Домніч дослідила процеси становлення і розвитку мовленнєвих практик з використанням концепту дискурсу. Яскравим моментом цього розділу дисертації слід визнати практичні дослідження мовленнєвих практик комунікантів-інофонів, виражених у формі вітань, звертань та мовленнєвого етикету. Результати цих досліджень вдало проясняють та конкретизують теоретичні положення дисертації, а також демонструють її практичну значущість. Цікавим є аналіз трьох моделей мовленнєвих практик, розглянутих у контексті філософії культури -- «співопір культур», «співвищення культур» і «діалог культур», які С. П. Домніч дослідила у діалектичному ракурсі. Досить новаторським можна визнати вивчення особливостей мовленнєвого етикету іноземних студентів, які навчаються в українських вузах, а також впливу медіаосвіти на функціонування міжкультурної комунікації.

Все вищезазначене робить дисертацію С. П. Домніч актуальною, важливою для розбудови вітчизняної філософської антропології і філософії культури та їх методологічної бази. Завдання і мета, поставлені дисертанткою, мають як фундаментальний, так і прикладний характер, що сприяє посиленню теоретико-практичного рівня дисертації. Усі положення, що виносяться на захист, підкріплені переконливою аргументацією.

Повнота викладення результатів досліджень в опублікованих працях.

С. П. Домніч є автором 8 статей в українських фахових виданнях, 2 статей у міжнародних періодичних виданнях та 11 публікацій у збірках матеріалів конференцій, в яких повністю відображені результати дисертаційного дослідження. В цілому, рівень і кількість публікацій та апробації матеріалів дисертації на конференціях повністю відповідають чинним вимогам до кандидатських дисертацій. Автореферат ідентичний за змістом з основними положеннями дисертації і достатньо повно відображає основні наукові резуль-

тати, що отримані здобувачем.

При всіх позитивних рисах та перевагах дисертація С. П. Домніч ви - кликає певні зауваження, а її деякі положення стимулюють до полеміки та дискусійного обговорення.

ЗАУВАЖЕННЯ

1. Ключове поняття дисертаційної роботи «мовленнєві практики» було використано вже у другому розділі (у п. 2.3 воно присутнє у назві підрозділу), проте концептуальний аналіз цього поняття з'явився тільки в третьому розділі, що є не зовсім коректним з логічною точ - ки зору. Поняття «мовленнєві практики» часто використовується в дисертації в сполученні з такими поняттями, як мовленнєва діяль - ність, мовленнєва поведінка, мовний акт, соціальні практики, сим - волічні практики (с.89, 93, 102 дисертації), однак ці терміни в дисер - тації були розрізнені не зовсім чітко і залишилося не зовсім зрозумі - лим, в яких логічних відносинах вони знаходяться.
2. У параграфі 3.2. «Моделі мовних практик в контексті філософсько - антропологічного аналізу» дисертантка використовує концепт «*мов - них практик*» і пропонує типологію форм їх аналізу. Однак, виходя - чи з того факту, що у попередніх параграфах С. П. Домніч розрізняє поняття мови і мовлення, виникає враження, що «мовні практики» концептуально мають відрізнятися від «мовленнєвих практик»; про - те в дисертації про це нічого не було сказано та не було представле - но обґрунтування необхідності введення нового концепту поряд з ключовим поняттям «мовленнєвих практик».
3. Цілком доцільним слід визнати використання дисертанткою поняття П. Бурд'є «габітус» у процесі аналізу змісту концепта «мовленнєвих практик». У той же час слід зазначити, що в роботі не були викорис - тані всі концептуальні ресурси цього поняття; залишилося не зовсім зрозумілим, як габітус може сприяти трансформації мовленнєвих практик комунікантів-інофонів, поведінка яких була досліджена

- С. П. Домніч? Адже згідно з визначенням П. Бурд'є, яке було використане у дисертації (габітус є «системою стійких диспозицій, які структурують структури, тобто є принципами, що породжують практики і уявлення»), габітус є основою скоріше відтворення, ніж трансформації практик, сприяючи їх збереженню та консервуванню.
4. Дисертантка співвідносить поняття «мовленнєвих практик» з поняттям «дискурсу», при цьому іноді пропонуються твердження про те, що дискурс складається з мовних практик (с.147 дисертації), а іноді ці поняття ототожнюються (с.147, 158 дисертації). При цьому залишається не зовсім зрозуміло, з яким саме значенням поняття «дискурс» С. П. Домніч співвідносить «мовленнєві практики», адже на с. 141-144 дисертації йдеться про множину значень поняття дискурс (наприклад, П. Серіо надав вісім способів трактування цього поняття), які мають зовсім різні значення.
  5. С. П. Домніч використала концепцію маргінальності особистості Р. Парка під час аналізу особливостей соціокультурної комунікації між комунікантами-інофонами, що можна визнати цілком доцільним. У той же час слід вказати на недостатнє опрацювання цієї концепції в контексті дисертаційної теми. Так, С. П. Домніч надала деякі тези концепції маргінальності, потім перейшла до аналізу особливостей контактовстановлюючих практик арабів і китайців; при цьому концептуальний аналіз впливу маргінальності на відтворення або трансформацію мовленнєвих практик комунікантів був проведений не зовсім послідовно. На мій погляд, в даному контексті було б доцільно використати поняття «кризи ідентичності» (цього важливого індикатора маргінальності особистості) і надати його «мовну» версію (наприклад, ввести поняття «кризи мовної ідентичності» комунікантів-інофонів). Крім того, в процесі аналізу проблеми комунікативної маргінальності було б корисним використати поняття «комунікативних бар'єрів», яке було згадано на с.79-80 дисертації, але далі, на

жаль, було «втрачене» та його концептуальні ресурси не були використані.

Але, безумовно, ці зауваження та міркування не впливають суттєво на загальну позитивну оцінку теоретичного рівня і практичної значущості дисертаційного дослідження С. П. Домніч. Дисертація С. П. Домніч пройшла належну апробацію, результати дослідження опубліковані у достатній кількості статей у фахових виданнях. Результати цих досліджень є певним внеском у сучасну українську гуманітарну науку. Автореферат належним чином відображає основні положення дисертації.

ВИСНОВОК

Дисертація С. П. Домніч «Соціокультурна комунікація: філософсько-антропологічний аналіз мовленнєвих практик у міжкультурній взаємодії» відповідає паспорту спеціальності 09.00.04 - філософська антропологія, філософія культури. Вона є завершеною науково-дослідницькою роботою, яка розв'язує важливу задачу аналізу особливостей соціокультурної комунікації та мовленнєвих практик. Дисертаційна робота відповідає вимогам, що містяться у «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а здобувач - Домніч Світлана Павлівна - заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04 - філософська антропологія, філософія культури.

Офіційний опонент

професор кафедри соціології

Харківського гуманітарного

Університету «Народна українська академія»,

доктор філософських наук, доцент

К. В. Батаєва

Підпис *Батаєва* *завіряю*
Директор ЦРП *ММ*

